

Rezidenciális zeneélet Kalocsán*

A 18. század a magyar történelemnek ugyan ellentmondásokkal terhes, a „magyar nép zivataros századai” után mégis viszonylag békés időszaka volt. Igaz ugyan, hogy a Habsburg császári hatalom leromboltatta a rebellis megmozdulások fészkeinek tartott várakat, de a török elleni harcok hadi-grófjai új birtokokhoz jutván és a nagy múltú arisztokrata családok is paloták építésébe, átalakításába kezdtek a kései barokk meg a rokokó ízlés jegyében. Az ellenreformáció látható betetőzését jelentette a többnyire főnemesi családokból származó főpapok hasonló törekvése is a templomok megújítása mellett. A saját gyökerén nőtt nemzeti kultúra jobbára bűvópatak-életre kényszerült, míg az új kulturális igények, így a zenei élet bizonyos területei is, a Moháccsal megszakadt európai orientáció, sőt közvetlen kapcsolat újjászerveződését hozták a század közepe tájától, Mária Terézia uralkodása alatt. Ennek a zenei újjáéledésnek két fő, egymással gyakran összefüggő területe alakult ki: a világi zeneélet a főúri rezidenciákon, az egyházi a katolikus székesegyházakban. A zenei igények kielégítéséhez muzsikusként is kellett, s mivel itt alig-alig termelt arravaló ember kellő hagyomány híján, a mecénások kénytelenek voltak jobbára idegenből hívni zeneszerzőkarnagyot, hangszerjátékost, énekest udvari vagy templomi együtteseikbe. A kétféle – egyházi és világi – zenei gyakorlat különösen akkor kapcsolódott össze, amikor az arisztokrata főpap művészetkedvelő volt. Ez történt például Nagyváradon és Kalocsán is.

A magyar zenetörténeti kutatásnak viszonylag új területe az európai típusú zenekultúra meghonosodásának feltárása. Ennek köszönhető, hogy az Árpád-kori érseki város 18. századi újjáéledésének, ezen belül a zenei élet fejlődésének dokumentumai is felszínre kerültek az 1980-as években Rennerné Várhidi Klára kutatómunkájának és néhány korábbi történésznek köszönhetően.

A kívülállónak talán furcsa, de mégis úgy van, hogy a zenetörténeti kutatás egyik fontos forrását a gazdasági iratok képezik. Sok esetben csak a különböző nyugták, folyamodványok, fizetési jegyzékek, számlák őrizték meg a zenészek, énekesek, karnagyok nevét, feladatkörük megnevezését, a hangszerek beszerzésének, javításának, a kották vásárlásának adatait, vagy éppen egy-egy zenei esemény költségeit. Ezek a száraz, tényközlő iratok mutatják, hogy a Patachich Gábor és Klobusiczky Ferenc érsek munkáját folytató Batthyány József érseksége idejére (1760-1776) kialakultak a viszonylag magasabb szintű zenei élet feltételei. A

---

* In: *Bronztű, sisak...: Történelmi képeskönyv Bács-Kiskun megyéről*, 2002, 52–53. o.

számadáskönyvekben az énekesek, köztük diszkantisták (vagyis szoprán szólamot éneklő) és altista énekes fiúk ruházkodásának és ellátásának költségeit, meg a felnőtt tenorista és basszista fizetését is feltüntették. De a karnagy – az 1770-es évek első felében Franz Faber – gondja volt a hangszerek javíttatása, az új húrok beszerzése is, természetesen a kántor-kanonok által felügyelt szakmai munka mellett. Batthyány érsek idejében, 1775 tavaszán avatták fel a székesegyház új hangszerét, „egy nagy roppant orgonát 28 mutációkra” (vagyis 28 regiszteres orgonát épített egy pesti mester, Joseph Janeschek).

A templomi szolgálat mellett az érseki palotában vagy a hajósi nyári rezidencián a nagyszabású vendégségek a világi muzsikálásra is alkalmat adtak. Az „academia musica” vagyis a hangverseny műsorát gyakorta követte a világi vendégek tánca. A káptalani zenészek mellett alkalmi kíséretők vagy a városban vagy környékén állomásozó ezred zenekara is szerepet kapott egy-egy ilyen eseményen.

Az 1776 őszen beiktatott új érsek az a Patachich Ádám volt, aki előzőleg nagyvárad püspökként még némi elmarasztalást is kapott a világi zene és zenés multságok túlzott pártolásáért. Zenei igényeire jellemző, hogy a váradi rezidencián nem kisebb zeneszerzők voltak udvari-székesegyházi karnagyai, mint Michael Haydn (az Esterházy családnál szolgáló nagy Joseph Haydn öccse) és az ugyancsak hírneves Dittersdorf. Kalocsán szerényebb keretek között, de mégis kiemelkedően pártolta a művészeteket. Az érseki palota egyúttal a kor vezető tudósainak is gyülekező helyül szolgált. Patachich érsek szolgálatának utolsó négy évéről segédpüspöke, a történettudományi munkái révén nevezetes Palma Ferenc Károly írt diáriumot, vagyis naplót. Ebből tudhatjuk, hogy 1782-ben II. József császár, a „kalapos király” névnapját kórus és zenekar közreműködésével ünnepelték. Hasonló nagyszabású esemény volt az érsek születésnapjának ünnepsége 1783 februárjában. Énekes-zenés miséről is szól a régi írás. A díszterem Maulbertsch festette freskóinak avatását is muzsikálással tették ünnepélyessé 1784 tavaszán.

A regens chori, a karnagy ebben az időben Paulus Böhm volt, aki együttesét az ilyenféle ünnepélyes szereplések ellátására bizonyára kíséretőkkel tette alkalmassá. Az állandó, hivatásos együttes létszáma ugyanis nem volt valami nagy. 1779-ben hét káptalani zenész, négy énekes fiú és egy orgonafűjtő(!) látta el az alapszolgálatot az 1761-ben készült „Regula” alapján. (A zenészek sok fegyelmezetlensége miatt ezt 1787-ben megújították. Ebben szabályozták a külső, akár polgári, akár egyházi szereplések káptalani engedélyezését is.) A zenészeknek természetesen itt is többféle hangszeren kellett játszaniuk, vagy épp egyik-másik énekes fogott kezébe hangszert, ha arra volt szükség. A század utolsó évtizedében ilyen énekes-zenész volt Ignatius Vinkler, aki nemcsak basszistaként, hanem orgonistaként is jelesen

működött. Ezért fizetésemelési kérelmét méltányolta kenyéradó gazdája, aki ekkor már Kollonich László érsek volt.

De mit muzsikáltak Kalocsán a templomban és a rezidencián? Az egyházi gyakorlatban az énekes misék természetesen valamelyest életben tartották a gregoriánt és fennmaradt Palestrina számos művének kottája Patachich érsek gyóntatója, a lengyel származású Michael Wilke másolatában. Ez utóbbiakat azonban aligha adták elő. Annál inkább a kisebb-nagyobb kortárs zeneszerzők miséit, requiemjeit, offertorium és graduale tétéleit, kisebb műveit. Szinte a teljes német katolikus egyházzene szerzőinek nevét megtalálhatjuk az 1783-ban készült inventáriumban, kotta-leltárban: a két Haydn, Mozart, a néhány évig Győrött szolgált Albrechtsberger, Dittersdorf mellett azóta elfeledett kismesterek, köztük a helyi karnagy Paul Böhm, művei szólaltak meg a székesegyház kórusán.

A katedrális 18. századi zenés szolgálatait és a rezidenciális alkalmak, úgy látszik, a kor magasabb igényeinek megfelelő vagy legalább is azt megközelítő zenei életet teremtettek a Duna-melléki városban, s ez a lendület hozott még további gyümölcsöket a következő század elején is.